

вання. Воно є компромісом вирішення конфлікту інтересів між публічною і приватною сферою суспільства в економічній діяльності.

Зобов'язальне планування означає формування ринку планування, де сторони можуть пропонувати свою господарську діяльність в певних параметрах свого функціонування.

Література.

1. Мамутов В. К., Чувпило О. О. Господарське право зарубіжних країн / В. Мамутов, О. Чувпило. – К. : Ділова Україна, 1996. – 683 с.

УДК 321.011:323.1

Галина Никитюк

НЕЗАЛЕЖНА ДЕРЖАВА ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті визначено роль незалежної держави у формуванні національної ідентичності українського суспільства, розкрито взаємозв'язок держави та національної ідентичності.

Ключові слова: незалежна держава, національна ідентичність, державні інституції, державна політика.

Постановка проблеми

Україна увійшла у нове тисячоліття незалежною державою, що активізувало необхідність вирішення основних проблем, серед яких – й формування власної національної ідентичності, яка є обов'язковою умовою для здійснення суспільно необхідних реформ та модернізації держави з метою її подальшого утвердження як політичної спільноти на шляху демократичного розвитку. Не викликає сумніву взаємообумовленість зв'язку державотворчих процесів та національного самовизначення. Незалежна держава в сучасних умовах постає вагомим чинником конструювання спільного ідентифікаційного простору, де вона має бути не тільки «модератором» суспільних перетворень, а й активним учасником об'єднувальних процесів українського суспільства, інструментами якої є механізми та напрями державних практик. Тому, саме цей аспект набуває особливої актуальності в державному управлінні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дана проблематика є прерогативою наукових досліджень як зарубіжних (Б. Андерсон, Р. Брубейкер, Ю. Габермас, Е. Гіденс, Е. Сміт та ін.), так і вітчизняних (С. Здіорук, Г. Касьянов, А. Колодій, В. Кремень, В. Крисаченко, В. Лісовий, О. Майборода, Л. Нагорна, М. Розумний, М. Степико, В. Трощинський, М. Шульга та ін.).

В сучасному науковому дискурсі національна ідентичність аналізувалася здебільшого в філософській та політичній площинах, проте залишається малодослідженою в аспекті державного управління. Відтак, потребує наукового з'ясування роль незалежної

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

держави як інституціональної основи національної ідентичності українського суспільства в сучасних умовах.

Метою статті є визначення ролі незалежної держави у формуванні національної ідентичності українського суспільства, розкриття взаємозв'язку держави та національної ідентичності.

За роки незалежності українська держава як головний актор конструювання національної ідентичності все ще не створила необхідних умов для формування єдиного соціокультурного простору. З одного боку, для формування національної ідентичності в Україні є всі необхідні умови: власна держава, унікальна, відмінна від інших, мова, спільна економіка, єдині юридичні права, культурна самобутність, національна ментальність. З іншого – вітчизняні та зарубіжні дослідження фіксують недостатній рівень розвитку в українському суспільстві міжетнічної, мовної, культурної, міжконфесійної та політичної толерантності і єдності. Відповідно до даних соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України (2002–2012 рр.) простежується тенденція до збільшення респондентів, які «не пишаться», що вони є громадянами України (6,6% і 7,9%), «скоріше не пишаться» (11,5% і 14,1%), і зменшення тих, хто «дуже пишаться» (10,1% і 7,7%) [13, с. 644]. Така тенденція аж ніяк не сприяла процесам державотворення. Одним з виявів цієї тенденції є низька національна самосвідомість населення, яке в тому числі «складається з великої російської меншини (понад 20% громадян) і ще більшої групи русифікованих українців (приблизно 30% населення)» [3, с. 136]. За своїми ціннісними орієнтаціями остання група, відмінна від росіян й україномовних українців, не сприяє формуванню національної ідентичності й тим самим ускладнює процес утвердження української незалежної держави. Також перешкоджають формуванню політичної нації в сучасній Україні пасивна позиція громадян, звичка до державного патерналізму; мовно-культурна різноманітність населення; економічна, політична, соціальна нестабільність, нова суспільна стратифікація.

Процес формування національної ідентичності в Україні ускладнюється й регіональною диференціацією. Відмінність між різними регіонами полягає, насамперед, у світоглядно-ціннісних орієнтаціях, рівнях національної самосвідомості. У кожного регіону своє бачення й тлумачення історичних подій, що впливає з набутого історичного досвіду, коли регіони перебували у складі різних держав та імперій. На думку деяких дослідників, у XXI столітті східні й західні українці увійшли, по суті, двома націями, одна з яких – домодерна, інша – вже перебуває в добу націоналізму.

Такі суперечності є основою для маніпулювання українською свідомістю, втягування в політичні ігри, переосмислення шляхом трактування «по-своєму» окремих сторінок історії, які по-різному сприймаються в регіонах України. Застереження свого часу щодо означеного висловив В. Липинський. Так, він писав: «Маючи в своїй нації і Схід і Захід, ми мусимо, коли хочемо бути нацією, ці два напрями під гаслом єдності та індивідуальності нашої національної в собі весь час гармонізувати». Без такої гармонізації «ми гинемо як нація»: підпадаєм – не завойовані ніколи чужою державою, а завжди власним внутрішнім розладом». Передбачаючи наслідки подібної державної політики «гинемо, покарані» за «невиконання того завдання», яке «дано тільки нам», бо ці дві нації, «загарбуючі нас в час слабкості душі нашої, сусідки – одна по своїй східно-православній, друга – по своїй західно-католицькій ексклюзивнос-

ті» його виконати не в силі [Цит за: 3, с. 156]. Отже, не варто забувати той факт, що держави, під владою яких перебували українські землі в різні історичні періоди, належали до двох різних традицій християнства (католицької та православної) та двох цивілізацій (західної та євразійської), що поглиблює регіональні відмінності та процес формування спільної ідентичності.

Питання взаємовідносин держави і нації розглядались в науковому дискурсі, проте, по суті, недооцінювалась їх роль як важливого чинника державотворення в умовах поліетнічності населення. Нація є центром усіх інтересів, а держава – засобом їх досягнення. Як вважає М Степико, «найвагомішу роль у процесі націєтворення виконують державотворчі процеси, а фактом свого існування «держава не тільки служить справі консолідації територіальних і господарських спільнот», а й «сприяє через свої інститути усвідомленню як їх єдності, так і відмінності від інших спільнот» [11, с. 62]. Формуючи основи спільної ідентичності, національна держава є особливою формою організації політичного й соціокультурного простору, яка, втілюючи ціннісні орієнтири національної спільноти, виступає легітимною основою, сприяє утвердженню нації. Отже, держава – це насамперед інструмент самозахисту нації, оскільки «етнос і народ можуть існувати без держави, нація – ні» [8, с. 263]. За Е. Гіденсом, національна держава існує там, де політичний апарат уряду керує певною територією, а його повноваження підкріплені юридичною системою та здатністю застосовувати військову силу для втілення своєї політики [12].

Механізмом упорядкування процесів суспільного розвитку є держава. Регуляторний вплив держави на формування національної ідентичності в українському суспільстві здійснюється через державну політику, метою якої є сприяння розвитку й самореалізації особистості, гуманізації суспільства, підтримки культурного життя різних національних груп та культурних інтересів членів суспільства різних національностей. З метою досягнення поставленої мети виокремлено відповідні механізми для її реалізації, за допомогою яких досягаються поставлені цілі. До таких механізмів належать: правовий, економічний, інституційний, організаційний, політичний, духовно-ціннісний, інформаційний. Кожен із зазначених механізмів виконує певну функцію. Так, наприклад, політичний механізм є інструментом регулювання та врахування в межах законодавства загальнодержавних, регіональних, особистих інтересів через органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування щодо становлення України як політичної нації та активного гравця на міжнародній арені. Ці функції притаманні цілим галузям і сферам державного управління, зокрема освіти, науки, культури, ЗМІ, реалізація яких покладена на міністерства, служби, агентства, інспекції, інші центральні органи виконавчої влади. Частину функцій держава розподіляє між органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до визначених законодавством принципів делегування повноважень. Функції державного управління у сфері формування національної ідентичності обумовлені відповідними цілями й завданнями. У Щорічному Посланні Президента України В. Януковича до Верховної Ради України про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році стратегічною ціллю гуманітарної політики проголошено подальшу кристалізацію загальнонаціональної ідентичності, забезпечення солідарності та соціокультурної консолідації. Відповідно й завданнями у сфері формування національної іден-

тичності постають: утвердження в суспільстві загальнонаціональних цінностей, сприяння консолідації української нації, заохочення й підтримка міжкультурного діалогу, охорона та збереження культурної спадщини України, відродження територіальних громад як соціокультурних одиниць шляхом активізації пам'яткоохоронної справи та підтримки краєзнавства [7].

Державна політика у сфері формування національної ідентичності реалізується багаторівневою системою інститутів влади та управління. Так, на вищому рівні її здійснює Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України. На центральному рівні участь у виконанні завдань держави покладаються на центральні органи виконавчої влади. До них належать:

- у сфері освіти і науки: Міністерство освіти і науки України, Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, Державна інспекція навчальних закладів України;
- у сфері культури, охорони культурної спадщини, кінематографії, мовної політики, державно-церковних відносин: Міністерство культури України, Державне агентство України з питань кіно;
- у молодіжній сфері: Міністерство молоді та спорту України,
- у сфері радіо і телебачення, видавничої справи і преси: Державний комітет телебачення і радіомовлення України;
- зв'язків із закордонними українцями: Міністерство закордонних справ України;
- у сфері туризму: Міністерство інфраструктури України, Державне агентство України з туризму та курортів;
- архівної справи: Державна архівна служба України.

На регіональному на місцевому рівні реалізація державної політики забезпечується місцевими державними адміністраціями.

Проведення державної політики у сфері формування національної ідентичності українського суспільства забезпечується виконанням законодавчою й виконавчою гілками влади своїх конституційних обов'язків.

1. Верховна Рада України визначає основи сім'ї, виховання, освіти, культури, порядок застосування мов, права корінних народів і національних меншин, використання і захист державних символів, державні свята; затверджує загальнодержавні програми національно-культурного розвитку; затверджує видатки на гуманітарну сферу і здійснює контроль за їх використанням; призначає та звільняє Уповноваженого з прав людини; заслуховує його щорічні доповіді про стан дотримання та захисту прав і свобод людини; призначає половину складу Національної Ради України з питань телебачення та радіомовлення тощо.

2. Президент України є гарантом додержання прав і свобод людини і громадянина; звертається із щорічними посланнями до Верховної Ради України, де визначає основні цілі й пріоритети розвитку гуманітарної сфери; призначає за поданням Прем'єр-Міністра України керівників центральних органів виконавчої влади гуманітарної сфери та припиняє їх повноваження на цих посадах; утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-Міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади гуманітарної сфери; призначає половину складу Національної Ради України з питань телебачення та радіомовлення, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України; присвоює вищі спеціальні звання діячам освіти, науки, культури, нагороджує державними нагорода-

ми та президентськими відзнаками громадян України за особистий внесок у зазначені сфери.

3. Кабінет Міністрів України забезпечує проведення фінансової, інвестиційної та податкової політики держави у сфері освіти, науки, культури; розробляє і здійснює загальнодержавні програми культурного розвитку; спрямовує і координує роботу міністерств і відомств гуманітарної сфери.

4. Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують додержання прав і свобод громадян; виконання державних і регіональних програм гуманітарного розвитку, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку [1].

Посилення національної ідентичності можливе за умови підвищення довіри до владних структур. Результати соціологічних опитувань також вказують на те, що серед соціально-політичних структур, на думку громадян, найбільше здатні об'єднати українське суспільство Уряд (23,6 %), Президент (23,0 %), Верховна Рада (20,1 %) [14, с. 519].

Зв'язок «держава – національна ідентичність» розкривається через діалектику суб'єктно-об'єктних відносин. Саме держава через систему державних органів об'єднує різні етнічні групи в єдиний соціум. Вона інтегрує населення інститутом громадянства, через відповідні механізми регулює відносини між етносами. Держава формалізує пріоритетні інтереси громадян, які не суперечать цінностям даної спільноти, обумовлює становлення такої політичної організації як національна держава. Той же В. Липинський вказував, що «без своєї власної суверенної державної орієнтації не може бути нації». Власна держава – це «синонім влади власної аристократії», і як «не може бути нації без своєї власної національної аристократії», так «не може бути національної аристократії», а значить і нації, «без своєї власної держави». Тільки власною державою «може дана нація захистити свою власну матеріальну і духовну культуру від знищення її чужими націями». І тому «проти природний розділ понять нація і держава». Теоретичне шукання формули «практично неможливого мирного співжиття кількох націй в одній державі». Відкидаючи «схоластичне одділення» нації від держави – початок нації слід «розглядати як початок власної окремої державної організації активних елементів» серед даної пасивної маси на даній, «зайнятій цією масою, території» [6, с. 211]. Подібної думки дотримуються такі дослідники, як Дж. Алмонд та С. Верба, які стверджують, що «політична ідентичність формується політичними інститутами, а не культурною належністю» [4, с. 240].

Впливаючи на життєдіяльність національної спільноти, національна ідентичність в умовах незалежної держави здійснює функції, котрі поділяють на внутрішні й зовнішні. До зовнішніх функцій належать:

- територіальна (демаркаційна). Ототожнюючи себе (націю) з певною територією, вона демаркує її і захищає від «зовнішніх ворогів»;
- політична. Легітимізує запровадження державою та її інститутами єдині юридичні права та обов'язки для громадян, здатна сприяти стабілізації або, навпаки, розхитуванню політичної системи держави. Сформована політична система та її інститути є індикатором національної волі та національного інтересу;
- зовнішньоекономічна. Напрямок вектору зовнішньоекономічної політики держави визначають ідентифікаційні практики соціуму;

- цивілізаційна. Відповідно до самоідентифікації нації суспільство ототожнює себе з певною цивілізацією;
- геополітична. Враховуючи ідентифікаційні орієнтації, визначає стратегію зовнішньополітичних відносин зі світовою спільнотою;
- представницька. Виражаючи та акумулюючи національні інтереси й інтереси різних етнічних і соціальних груп, представляє націю як суб'єкта політичних процесів, міжнародних відносин;
- контрольна. Усвідомлюючи себе як іманентну цілісність суспільство встановлює контроль над земельними, водними, лісовими, рекреаційними, паливними, а також людськими ресурсами.

Внутрішніми функціями є:

- консолідаційна. Об'єднання суспільства навколо спільних цінностей та ідеалів;
- соціалізаційна. Налагодження та розширення соціальних зв'язків та соціальних відносин між індивідами та класами, тобто різними елементами соціальної структури;
- визначальна. Сприяння самовизначенню та самореалізації як окремого індивіда, так і будь-якої соціальної групи в межах колективної свідомості національної спільноти;
- ціннісна. Спільні цінності спрямовують людей на певний спосіб поведінки, умови життєдіяльності, є мотиваційною основою вчинків, дій, інтересів і бажань;
- інтеграційна. Реалізується на міжетнічному рівні, сприяючи взаємопроникненню, взаємозближенню різних етносів між собою, виробленню певних культурних архетипів;
- індикативна. Національна ідентичність виступає своєрідним індикатором громадянської злагоди, згуртованості, громадської думки, настроїв, що панують у суспільстві.

Отже, держава, перебуваючи в діалектичній єдності з національною ідентичністю, конститує феномен національної держави, є юридичним оформленням національної спільноти, що репрезентує ціннісні орієнтації громадян, та, використовуючи регуляторні механізми, є потужним чинником формування спільної ідентифікації соціуму.

✎ В сучасних умовах основну роль у формуванні національної ідентичності мають відігравати державні інституції, діяльність яких базується на демократичних принципах незалежної держави. Через «інститути народного згуртування» держава впливає на процес націєтворення шляхом упорядкування спільного соціокультурного простору. Нині утвердження національної ідентичності українського суспільства можливе через всебічну модернізацію гуманітарної політики, її підпорядкування завданням формування найбільш сприятливих умов для самовизначення кожної людини та етнонаціональної спільноти, досягнення єдності української нації, її подальшого розвитку й розквіту, з урахуванням особливої значимості в цих процесах освіти, науки, культури, мовної, етнонаціональної, інформаційної, молодіжної, регіональної політики, міжконфесійного діалогу.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в дослідженні державно-управлінських підходів до проблеми національної ідентичності в умовах реалізації євроінтеграційної політики України.

Література.

1. Конституція України: офіційний текст. – К. : KM Publishing, 2012. – 96 с.

Світлана Олефіренко

ВПЛИВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ НА МІСЦЕ І РОЛЬ ГОЛОВНИХ УПРАВЛІНЬ ЮСТИЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Досліджено нормативно-правову базу органів юстиції часів УРСР і незалежної України. Визначена роль Головних управлінь юстиції в системі державного управління. Проаналізовано вплив, який здійснює нормативно-правове забезпечення на місце і роль Головних управлінь юстиції в системі державного управління. Обґрунтовано необхідність удосконалення нормативно-правової бази.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, органи юстиції, правоохоронні органи, реформи, законопроект.

2. Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005-2007-2009-2011 / Є. Головаха, А. Горбачик. – К. : Інститут соціології НАН України, 2012. – 119 с.

3. Горєлов М. Є. Українська етнічна нація / М. Є. Горєлов, О. П. Моця, О. О. Рафальський. – К. : ЕКО – ПРДАКШН, 2012. – 192 с.

4. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук. – ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1 : Теорія державного управління / наук. – ред. колегія : В. М. Князєв, І. В. Розпутенко та ін. – 2011. – 748 с.

5. Закон України «Про культуру» // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>. – Назва з екрану.

6. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / В. Липинський. – К. : Київ – Філадельфія, 1995. – 470 с.

7. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с.

8. Реформування соціальної політики в Україні: проблеми та перспективи : навч.-наук. вид. / авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін. ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К. ; Львів : НАДУ, 2012. – 368 с.

9. Ситник П. К., Дербак А. П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні / П. К. Ситник, А. П. Дербак [Монографія]. – К. : НІСД, 2004. – 226 с.

10. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт. – К. : Основи, 1994. – 224 с.

11. Степико М. Соціокультурні механізми націєтворення: минуле, сучасне, майбутнє / М. Степико // Українська політична нація: генеза, стан, перспективи. – К. : НІСД, 2003. – С. 40–69.

12. Трощинський В. П. Українській державі нема альтернативи. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page85-1369.html>. – Назва з екрану.

13. Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2012. – 660 с.

14. Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін моніторинг / За ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2009. – 560 с.

15. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, Е. М. Лібанова та ін.] ; за заг. ред. В. П. Трощинського, В. А. Скуратівського : у 2 ч. – К. : НАДУ, 2010. – Ч. 2. – 244 с.

✦ Дослідження історичного аспекту виникнення, становлення і діяльності обласних управлінь юстиції в радянські часи та в перші роки незалежності як фактора, який дозволяє простежити розвиток і удосконалення нормативно-правової бази органів юстиції у взаємозв'язку із утвердженням нових тенденцій в розвитку держави та суспільства. Необхідність удосконалення правового забезпечення діяльності Головних управлінь юстиції зумовлена розвитком суспільних відносин як всередині держави, так і в співпраці із зарубіжними країнами.

✦ Вплив нормативно-правової бази на місце і роль Головних управлінь юстиції в системі державного управління досліджується в наукових працях О. Федькович «Роль органів юстиції України в організації та забезпеченні правосуддя», «Основні напрямки діяльності органів юстиції в сфері правосуддя» також таких науковців, як М. Прийдака, А. Гель.

✦ Незважаючи на широкий спектр досліджень, що стосуються нормативно-правового забезпечення органів юстиції, слід зазначити, що окремі аспекти цього питання в Україні залишаються ще недостатньо дослідженими. Зокрема, не повною мірою досліджено питання впливу нормативно-правової бази на роль Головних управлінь юстиції в системі державного управління.

✦ Визначення місця і ролі Головних управлінь юстиції в системі державного управління та правоохоронних органів, вивчення та аналіз нормативно-правової бази органів юстиції.

✦ Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням одержаних результатів. Якщо прослідкувати історію реформування органів юстиції, то у постанові уряду від 30 квітня 1998 року «Про систему органів юстиції» містилось положення про підготовку Міністерством юстиції проекту Закону України «Про органи юстиції» [7]. Цей проект мав на меті визначити правовий статус органів юстиції, правові та організаційні засади їх діяльності, систему органів юстиції, їх завдання та функції, повноваження, порядок фінансування і матеріально-технічного забезпечення, а також особливості державної служби в органах юстиції [8]. Однак по сьогоднішній день вищевказаний законопроект не прийнятий через ряд причин, основною з яких є те, що законопроектом пропонується

Постановка проблеми

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Постановка проблеми

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Виклад основного матеріалу